

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΝ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

(ΠΡΟΔΙΔΩ - ΠΡΟΔΟΤΗΣ, ΠΟΥΣ - ΠΟΔΟΤΗΣ - ΠΟΔΟΤΑΣ, ΑΠΟΔΙΔΩ - ΑΠΟΔΟΤΗΣ)

*Ἀφιερώνεται σιῆ μνήμη
τοῦ ΣΤΕΦ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗ († 1928 - 1958)*

1.—Ἡ λέξις προδότης σὲ ἓνα χωρίο τοῦ Ἐρωτοκρίτου.—Οἱ σημασίες τοῦ προδίδω στὰ κείμενα.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ νέου φιλολόγου Ν. Μ. Παναγιωτάκη προκάλεσε τελευταῖα ἡ λέξις προδότης ποὺ ἀπαντᾷ στὸν Ἐρωτόκριτο¹. Τῇ λέξει τῇ βρίσκομε στὸ χωρίο ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἔμπιστο ὑπηρέτη ποὺ ὁ ἐξορισμένος Ἐρωτόκριτος στέλνει στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ πληροφορηταί γεγονότα ποὺ ἰδιαίτερα τὸν ἐνδιαφέρουν (Δ 777 - 801). Χρήσιμο νομίζω νὰ παραθέσω ὁλόκληρο τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα:

- Εἶχε ἓνα δοῦλο μπιστικὸ κ' ἐλέγαν τον Πισιέντη,
καὶ δὲν ἐψήφα θάνατο γιὰ τὸν καλὸν τ' ἀφέντη.
Καταρδινιάζει μιὰν αὐγή, κουρφή γραφὴ τοῦ κάνει
780 καὶ κάτω σιὸ σιβάνιν του εἰς τοὶ ραφὲς τῇ βάνει
καὶ λέει τ', ὅσον τὸ μπορεῖ σπουδαχτικὰ νὰ σώση
εἰς τὴν Ἀθήνα, τῇ γραφὴ τοῦ φίλου ντου νὰ δώση
κι' ὄντε τῇ δίδη μὴν τὸν δῆ κιανεῖς νὰ τὸ κατέχη,
καὶ βιαστικὰ νὰ πιλαλῆ, μὲ τ' ἄλογο νὰ τρέχη.
785 Ἐμίσεψεν ὁ δουλευτῆς καὶ μετὰ μέρες σώνει
σιτὴ Χώρα καὶ τ' ἀφέντη ντου τὸν ὄρισμὸ πλερώνει.
Θαράπιον ὁ Πολύδωρος παίρνει τὴν ὥρα κείνη,
νὰ δῆ τοῦ φίλου ντου γραφὴ, κι' ὁλόχαρος ἐγίνη.
Τά ἔγραφεν ὁ Ρωτόκριτος μπορεῖ νὰ τὰ λογιᾶση
790 ὅπου ἔχει γνώση καὶ γροικᾷ δίχως γραφὴ νὰ πιάση.
Πέμπει καὶ χῶρια τοῦ κυροῦ ἄλλη γραφὴ νὰ μάθη
πὼς εἶν' καλὰ, ποῦ βρίσκεται κ' εἰσὲ ποιά χώρα σιάθη
κ' ἐβάσταν τήνε φανερὰ ὄγια νὰ τήνε δοῦσι,
πὼς ἦρθε γιὰ τὸν κύρην του καὶ μάνναν του νὰ ποῦσι.
795 Μὲ πονηριὰ τὰ πράματα εἰοῦτα πορπατοῦσα,*

¹) Ποδότας - ἀποδότης. Διορθωτικὰ εἰς χωρίον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» (Κρητικὰ Χρονικά Θ', 1955, σ. 490 - 503).

καθημερὸν γὰρ λόγου ντου μαθαίν' ἢ Ἀρειτούσα.
 Τὴ μιὰν ἡμέρα σιάθηκε, τὴν ἄλλη μέρα πηαίνει,
 ὡπὸν ἐπῆρεν τὴ γραφή, δὲ στέκει ν' ἀνιμένη.
 Ἦχωσε πάλιν τὴ γραφή, σὺν ἤκαμε σὴν πρώτη,
 800 κί' εἶχεν τὸν ὁ Ρωτόκριτος πολλὰ κουροφὸ προδότιη.
 Ἦγραφεν ὁ Πολύδωρος μαντάτα πρικαμένα,

Νόμισε ὁ Παναγιωτάκης ὅτι ἡ λέξις προδότιης στὸ στίχο Δ 800 ἔχει νόημα ποὺ δὲν ταιριάζει στὸν πιστὸ ὑπηρέτη τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Γιατὶ ὁ μελετητὴς αὐτὸς πιστεύει (σ. 492) ὅτι «ἡ λέξις — καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων — οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη διὰ νὰ σημάνη τι ἄλλοιόν τοῦ προδότου, τοῦ προδίδοντος», καθὼς πιστεύει παράλληλα ὅτι «καὶ τοῦ ρήματος προδίδω ἢ κυρία σημασία ἐν τοῖς κρητικοῖς κειμένοις εἶναι αὐτὴ τοῦ προδίδω, καταδίδω». Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ λέξις προδότιης δὲν μπορεῖ νὰ ταιριάζη στὸν ὑπηρέτη τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἐπειδὴ μιὰ ἄλλη λέξις, ἡ λέξις ποδότιης (μὲ τὴ σημασία ποὺ τῆς ἀποδίδει ὁ Παναγιωτάκης, τὴ σημασία δηλαδή: ἀπεσταλμένος) θὰ ταίριαζε ἐδῶ κατὰ τὴ γνώμη του πολὺ περισσότερο, προτείνει νὰ διορθώσωμε τὸ προδότιης τοῦ κρητικοῦ κειμένου σὲ ποδότιης. Προτοῦ ὅμως καταλήξῃ στὴν πρόταξη τούτη κάνει ἐκτενῆ λόγο γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴν ἐτυμολογία τῶν λέξεων: ποδότιης, ἀποδότιης καὶ ποδότας, ποὺ ἀπαντοῦν καὶ στὰ παλιότερα κείμενα καὶ στὴ σημερινὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Ἐπειδὴ νομίζω ὅτι ὁ Παναγιωτάκης δὲν ὀδηγεῖται πάντα σχετικὰ μὲ τὰ ζητήματα τοῦτα σὲ εὐτυχῆ συμπεράσματα, ἐπιθυμῶ στὸ μελέτημα αὐτὸ νὰ συζητήσω καὶ τὴ σημασία τοῦ προδότιης (καὶ τοῦ προδίδω) καὶ τὴ σημασία καὶ τὴν ἐτυμολογία ἢ ἔστω τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῶν λέξεων: ποδότιης, ἀποδότιης, ποδότας.

Πρῶτα - πρῶτα πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ὁ Παναγιωτάκης παρεξηγεῖ τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Ξανθουδίδου, ποὺ γιὰ τὸν τύπο προδοτιης (ποὺ κί' αὐτὸς ἀπαντᾷ στὸν Ἐρωτόκριτο: Α 1156) παρατηρεῖ² ὅτι στηρίζεται ἀπὸ τὸ μέτρο, ἐνῶ ὁ τύπος προδότιης (Ἐρωτόκρ. Δ 800) στηρίζεται ἀπὸ τὴ ρίμα. Εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου βεβαιότατο ὅτι ὁ Ξανθουδίδης καθόλου δὲν ἤθελε μὲ τὰ λεγόμενά του νὰ μᾶς δείξη ὅτι «εἶχεν ὑποπέσει εἰς τὴν προσοχὴν του ἢ ἀνάγκη κριτικῆς ἐνταῦθα παρεμβάσεως». Ἄν ἔβλεπε τέτοιαν ἀνάγκη ὁ Ξανθουδίδης, θὰ τὸ δήλωνε ρητὰ ἢ καὶ θὰ προχωροῦσε στὴν ἐπιβεβλημένη παρέμβαση. Αὐτὸ ποὺ λέει ὁ μελετητὴς, ὅτι ὁ τύπος προδότιης στηρίζεται ἀπὸ τὴ ρίμα, δὲ

²) Ἐκδ. Ἐρωτοκρίτου, Γλωσσάριο, σ. 678.

σημαίνει ὅτι ἡ λέξη δὲν ἔχει ἐδῶ τὸν τύπο της. Ἐκεῖνο ποῦ θέλησε νὰ δηλώσῃ ὁ Ξανθουδίδης εἶναι τοῦτο : ὅτι ἐνῶ στὸ στίχο A 1156 δὲν μπορούμε παρὰ νὰ δεχτοῦμε ὡς γνήσιο μέσα στὸ κείμενο τὸν τύπο προδοτῆς, τέτοιο τύπο (προδοτῆς) δὲν μπορούμε νὰ δεχτοῦμε στὸ Δ 800, γιατί μᾶς ἐμποδίζει ἐκεῖ ἡ ρίμα. (Ἡ λέξη μὲ τὸν τύπο προδοτῆς στὸ Δ 800 βρίσκεται ὡς τελευταία μέσα στὸ στίχο, ἐνῶ ἡ λέξη μὲ τὸν τύπο προδοτῆς ὡς τελευταία τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου τοῦ στίχου A 1156).

Ἄλλὰ ποιὰ ἀκριβῶς εἶναι ἡ σημασία τοῦ οὐσιαστικοῦ προδοτῆς (ἢ προδοτῆς) καὶ τοῦ ρήματος προδίδω ; Προηγούμενως ἄς ἐξετάσωμε τὸ νόημα τῆς λέξης προδοτῆς τοῦ στίχου A 1156. Εἶναι ὁμῶς ἀνάγκη νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψη μας ὁλόκληρο τὸ συναφές χωρίο (A 1153 - 8) :

Τὸ δοῦν μιὰν κόρην ὁμορφη, ἡ πεθυμιά 'ν' ἡ πρώτη
 νὰ τοῖ κινᾶ νὰ ρέγουνται τοῖ λυγερῆς τῆ νιότη·
 1155 καὶ πάντα τοῦτ' ἡ πεθυμιά εἶναι μὲ τὴν ὀλπίδα,
 κ' ἔχουν τ' ἄμμάτια προδοτῆ, σὰν κεῖνα ποῦ τὴν εἶδα·
 καὶ μὲ τὴν ἄκρα τ' ἄμματιοῦ μαντάτο τοῖ μηνουσι
 καὶ μετ' αὐτὸ τὸν πόθον τως τοῖ λέν καὶ μολογοῦσι.

Ὅτι ἐδῶ (στίχ. 1156) ἡ λέξη προδοτῆς σημαίνει τὸν πληροφοριοδότη εἶναι βέβαιο. Μᾶς πείθει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ τὸ μολογοῦσι τοῦ στίχου A 1158. Ἄλλωστε συχνὰ καὶ σήμερα τὸ ρῆμα προδίδω τὸ χρησιμοποιοῦμε στὴν καθημερινή γλώσσα μὲ τὴ σημασία τοῦ : ἀποκαλύπτω, φανερώνω, δίνω πληροφορία γιὰ κάποιον ἢ γιὰ κάτι· λέμε λ. χ. ὁ ἐρωτευμένος προδίδεται = γίνεται ἀντιληπτός, ἀποκαλύπτεται. Συναφῆς μὲ τὴ σημασία αὐτὴ τοῦ προδίδω εἶναι καὶ ἐκείνη ποῦ ἔχει καὶ ἡ λέξη προδοτῆς στὸ στίχο Δ 800. Τὸν ὑπηρέτη του ὁ Ἐρωτόκριτος τὸν εἶχε πράγματι πληροφοριοδότη· κρυφὸ μάλιστα πληροφοριοδότη. Τὸ ἐπίθετο τοῦτο, ποῦ συνοδεύει ἐδῶ τὸ οὐσιαστικὸ προδοτῆς, ταιριάζει ἀπόλυτα στὴν περίπτωσή μας, ἐνῶ δὲ θὰ ταιριάζε καθόλου μὲ τὸ οὐσιαστικὸ ποδοτῆς, ποῦ εἰσάγει ὁ Παναγιωτάκης στὸ κείμενο τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Τῆ σημασία τοῦ προδίδω = ἀποκαλύπτω ἔχει τὸ ρῆμα καὶ στὸ Δ 434 τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Παραθέτω ὁλόκληρο τὸ συναφές χωρίο (Δ 431 - 4) :

Τέκνο κακὸ καὶ πῖβουλο, τοῖ πονηριὲς γεμάτο,
 γροίκησε κι' ἀφουκροῦ καλὰ τὸ σημερνὸ μαντάτο.
 Γῆ διῶξε τοῖ τοῖ λογισμοὺς κείνους ποῦ σὲ προδίδου,
 γῆ θάνατο τὰ χέρια μου ἀλύπητο σοῦ δίδου.

Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ἡ σημασία τοῦ προδίδω = ἀποκαλύπτω, φανερώνω (χωρὶς τὴν ἀπόχρωση τῆς «προδοσίας») εἶναι ἤδη παλαιά : Ἄριστοφ. Ἰππ. 241 :

Οὔτιος, τί φεύγεις; Οὐ μενεῖς; ὦ γεννάδα
ἀλλαντιοπῶλα μὴ προδῶς τὰ πράγματα.

καὶ Πλάτ. Πολιτ. 607c: ἼΑλλὰ τὸ δοκοῦν ἀληθὲς οὐχ ὄσιον προδιδόναι. ἼΑς προστεθῆ ἀκόμη ὅτι τοῦ ῥήματος προδίδω καὶ στὰ κρητικὰ κείμενα (ὄχι μόνο σὲ ὀρισμένα παλαιότερα, ὅπως δέχεται ὁ Παναγιωτάκης, σ. 492) ἢ σημασία εἶναι ἄλλη, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ συνηθισμένη τοῦ «προδίδω». Καὶ τὸ πρᾶγμα θὰ δειχθῆ ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα. ἼΕρωτόκρ. Α 759 - 60:

ἼΕτιοῦτες οἱ κακὲς ἀρχές, πὸν πίβουλα προδίδου,
760 εἰς τὸ κορμὶ μὲ τὸν καιρὸ πρίκες καὶ πάθη δίδου.

ἼΕδῶ τὸ προδίδω σημαίνει: αὐξάνομαι (πβ. τὸ ἀρχαῖο ἀποδίδωμι ἀμετάβ., πὸν σημαίνει καί: αὐξάνω, ὅπως τὸ ἐπιδίδωμι). ἼἮδη ὁ Ξανθοιδίδης τὸ ἔχει παρατηρήσει³ λέγοντας ὅτι τὸ προδίδω «ἔχει ἐν Κρήτῃ καὶ ἀμετάβητον σημασίαν, ἢτοι τοῦ προοδεύω, αὐξάνομαι, ἀνεβαίνει (ἐπὶ ζύμης), π. χ. δὲν προδίδει τὸ χωράφι, δὲν ἐπροόδωκε τὸ ψωμὶ = δὲν ἀνεβαίνει. ἼΑπὸ τῆ σημασία καὶ τῆ χρήση αὐτῆ, νομίζω, ἐφτάσαμε (προκειμένου γιὰ περιοχὴ γῆς) στὴ σημασία τοῦ: παράγω. ἼΟ ἴδιος ὁ Παναγιωτάκης ξέρει τῆ σημασία αὐτῆ τοῦ ῥήματος, ἀφοῦ (σ. 493) γι' αὐτὴν ἀκριβῶς παραπέμπει στὴν «Ἴστορία χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου» τοῦ ἀρχιμανδρίτη Κυπριανοῦ, Βενετία 1788, σ. 29: «ἼἩ παραθαλασσία ἐκεῖνη προδίδει τὴν ρίζαν λεγομένην ριζάρι κοκκίνου χρώματος» καὶ σ. 369: «χοίρους εἰς ἀγέλας προδίδει ἢ νῆσος»⁴. ἼΕξ ἄλλου στὸν ἼΕρωτόκριτο, Α 1491:

μέσα τζη λέει ὁ λογισμός: τὴν κόρ' ὅσα προδῶσα
εὐρίσκουνταν πολλὰ μικρά, μὰ ἴδὰ κοντὰ σιμῶσα.

ἼΕδῶ τὸ προδίδω σημαίνει: κάνω κάποιον τὸν γὰ φανερωθῆ, γὰ γνωρίση τὸν ἑαυτό του καὶ γὰ προβάλλῃ τὸν ἑαυτό του. ἼΟμοια εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ χωρίου Α 1758 τοῦ ἴδιου κειμένου:

γῆ κι' ἄλλα κάλλη λυγερῆς πάλι τὸν ἐπροδῶκα.

Καὶ ἐδῶ ἡ σημασία εἶναι: ἀναγκάζω κάποιον γὰ γνωρίση τὸν ἑαυτό του, τὸν κάνω γὰ φουντώσῃ.

Στὰ ἼΕρωτοπαίγνια ἐξ ἄλλου, στ. 628, ἐκδ. Hesselting - Pernot, ἀπαντοῦμε:

³) ἼΕρωτόκριτος, Γλωσσάριο, σ. 678.

⁴) ἼἩ σημασία αὐτῆ τοῦ προδίδω θὰ μᾶς χρειασθῆ καὶ πιὸ κάτω.

*ἂν εἶσαι πέτρα ὑπόμενε ἢ κάστρον νὰ προδώσης·
εἰ δέ ᾿σαι⁵ τὴν πολλαγαπῶ, ἔλα στὸ θέλημά μου.*

Ἐδῶ τὸ προδίδω δὲ σημαίνει, ὅπως νομίζουν οἱ ἐκδότες Hessel-ling - Pernot (καὶ ὁ Παναγιωτάκης, σ. 492), se livrer, παραδίδομαι, ἐνδίδω, ὑποχωρῶ, ἀλλὰ: ἐνδυναμώνομαι, ἐπιμένω, δείχνω τὸν ἑαυτό μου, δείχνω ποιὸς εἶμαι.

Ἐχει ὅμως καὶ τὴ σημασία τοῦ: ὑποχωρῶ τὸ προδίδω (καὶ τὸ προδίδομαι) στὰ κρητικά κείμενα. Ἡ σημασία αὐτὴ εἶναι, νομίζω, περαιτέρω ἐξέλιξη τῆς σημασίας τοῦ προδίδω (μὲ τὸ νόημα τῆς προδοσίας)· ἐγκαταλείπω δηλ. τὸν ἑαυτό μου, τὴ γνώμη μου, ὑποχωρῶ. Τὴ σημασία αὐτὴ τὴ βρίσκομε στὸ Φορτουνάτο τοῦ Μάρκου Φωσκόλου, ἔκδ. Στ. Ξανθουδίδη, Γ 311 - 2:

*Ἡ μάνα τῆ με διχωστὰς δύσκολο μου τὴ δίδει,
μὰ κείνη δὲ συμβάζεται, μηδὲ ποσῶς προδίδει.*

Τὸ ἴδιο καὶ στὴ «Ριμάδα κόρης καὶ γιοῦ», ἔκδ. H. Pernot⁶, στ. 675 - 6,

675 *ἽΟ θάνατος πλακώνει σε κι' ἀπόκει τί κερδαίνεις ;
Προδώσου τὸ λοιπονιθὲς καὶ ἄφης τὸ δακτυλίδι.*

ἽΟ τελευταῖος στίχος σημαίνει: ὑποχώρησε στὶς ἐρωτικὲς ἀξιώσεις μου καὶ μὴ ζητᾶς νόμιμο σύνδεσμο. Σωστὰ καὶ ὁ Pernot μεταφράζει (σ. 79 στ. 676): «cède donc, laisse - là l'anneau».

2.—Ἡ λέξη ποδότης δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἀποδότης.

ἽΑλλὰ δὲ φτάνει ἴσως πὸ ἀποδείξαμε ὅτι ἡ λέξη προδοίης βρίσκειται στὴ θέση τῆς μέσα στὸ κείμενο τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Εἶναι ἀνάγκη νὰ φανῆ ἐπίσης ὅτι ἡ λέξη ποδοίης, ἂν γίνῃ δεκτὴ στὸ κείμενο, ὅπως προτείνει ὁ Παναγιωτάκης, εἶναι ἐντελῶς ἀπροσδιόνυση, γιὰτὶ τὸ νόημά τῆς εἶναι ὀλότελα διαφορετικὸ ἀπὸ ὅ,τι νομίζει ὁ πρᾶπάνω μελετητής.

ἽΟ Παναγιωτάκης ἐπιχειρεῖ τὴ διόρθωση στὸ κείμενο τοῦ κρητικοῦ

⁵) ἽΕσφαλμένῃ γράφει (= διορθώνει) ὁ Παναγιωτάκης: ἡ δέσ...ἀλλὰ. ἽΑπορεῖ κανεὶς πῶς ὁ Παναγιωτάκης, ἐνῶ πρᾶπέμπει στὴν ἔκδοση Hessel-ling - Pernot πρᾶθέτοντας τὸ σχετικὸ χωρίο, δὲν τὸ δημοσιεύει ὅπως φέρεται στὴν ἔκδοση, ἀλλὰ σιωπηρᾶ εἰσάγει σ' αὐτὸ διορθώσεις.

⁶) Chansons populaires grecques des XVe et XVIe siècles, Παρίσι 1931 [Collection de l'Institut Néohellénique de l'Université de Paris, fasc. 8], σ. 78 στ. 675 - 6.

ποιήματος, έπηρεασμένος από ένα χωρίο του ποιήματος «'Ανδραγαθίες του Μιχαήλ βοεβόδα», που τὸ ἔγραψε ὁ Σταυρινὸς Βησιάρης. Τὸ χωρίο εἶναι τὸ ἀκόλουθο (στ. 779 - 80)⁷:

Τότες ὁ Μεχεμίμπεγης λέγει τοῦ Μίχνα βόδα:
«'Εσὲν ἀποφασίσαμε νὰ στείλωμε ποδότια».

Ἡ λέξη ποδότιας (καὶ ποδότης) στήν κυριολεξία της σημαίνει τὸν πιλότο, δηλώνει ὅμως γενικότερα καὶ τὸν ὁδηγό. Στὰ Κύθηρα λ. χ. ἀκούγεται: τοῦ ἔκαμε τὸν ποδότη καὶ στή Σάμο λέγε: δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ ποδότια. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἡ λέξη δηλώνει τὸν ὁδηγό. Τώρα ὡς πρὸς τὴ σημασία πού ἔχει ἡ λέξη στὸ παραπάνω ἔμμετρο χωρίο, ὁ ἐκδότης τοῦ κειμένου Ε. Legrand⁸ σωστὰ ἐρμηνεύει τὸ ποδότιας: celui qui conduit une affaire, δηλ. ἐκεῖνος πού ὑπεύθυνα κατευθύνει ἕνα ἔργο. Ἡ λέξη δὲ σημαίνει ἀπλῶς: ἀπεσταλμένος, μαντατοφόρος, ὅπως ἐσφαλμένα νόμισε ὁ Παναγιωτάκης (σ. 503). Ἄτοπα ἐπομένως ὁδηγήθηκε ἀπὸ τὴ σφαλερὴ αὐτὴ διαπίστωση στή διόρθωση τοῦ προδότης τοῦ κρητικοῦ κειμένου. Ὁ στιχουργὸς τῶν «'Ανδραγαθιῶν» τὸ Μιχαήλ βοεβόδα δὲ θέλει νὰ τὸν χαρακτηρίση ἀπλῶς ὡς ἀπεσταλμένο, ἕναν πού θὰ προσφέρῃ μιὰ βοήθεια, μιὰ ὑπηρεσία στὸ «Μεχεμίμπεγη», ἀλλὰ τοῦ δίνει τὸν ἐντυπωσιακότερο χαρακτηρισμὸ τοῦ ποδότια, τοῦ καπετάνιου, τοῦ καλοῦ καπετάνιου, πού θὰ φέρῃ σὲ αἴσιο πέρας τὴν ἀποστολὴ του. Ἐντελῶς διαφορετικὴ εἶναι ἡ περίπτωση στὸ χωρίο τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἐκεῖ ὁ ἥρωας τοῦ ποιήματος χρειάζεται καὶ ἔχει ἕναν ἀπλὸ βοηθό, πού τὸν στέλνει στήν πατρίδα του καὶ αὐτὸς φροντίζει νὰ παίρῃ πληροφορίες χρήσιμες γιὰ τὸν ἀφέντη του. Εἶναι ἕνας ἀπλὸς — κρυφὸς μάλιστα — πληροφοριοδότης. Γι' αὐτὸ καὶ νομίζω ὅτι στήν περίπτωση τούτη ἡ λέξη προδότης — μὲ τὸ νόημα πού παραπάνω ὑποστήριξα — ἔχει ἀπόλυτα τὴ θέση της.

Ἄλλὰ οὔτε καὶ ἀλλοῦ ἀπαντοῦμε τὸ ποδότιας μὲ τὴ σημασία τοῦ ἀπεσταλμένου. Ὅπου καὶ ἂν χρησιμοποιῆται, σημαίνει τὸ ναύκληρο, τὸν πλοηγό, τὸν πιλότο, ἢ γενικότερα τὸν ὁδηγό.

Παλιότερα ὀρισμένοι μελετητές, ὅπως ὁ G. Meyer⁹ καὶ ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης¹⁰, ὑποστήριξαν ὅτι τὸ ποδότιας τοῦτο προῆλθε ἀπὸ τὸ παλιότερο ἰταλικὸ pedot(t)a. Τὸ ἰταλικὸ πάλι αὐτὸ pedot(t)a με-

⁷⁾ Ἐκδ. Ε. Legrand, Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire, Παρίσι 1877.

⁸⁾ Recueil de poèmes historiques, σ. 357.

⁹⁾ Neugriechische Studien, τ. 4, 1895, σ. 72.

¹⁰⁾ Studien zu den Lehnwörtern der mittelgriechischen Vulgärliteratur, Μαρβούργο 1909, σ. 16.

ρικοί νόμισαν ὅτι μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ *πηδότης (πηδόν, τὸ =κουπί, πηδά, τά, =πηδάλιο). Ὅσα ὅμως σχετίζονται μὲ τὴν προέλευση τοῦ ἑλληνικοῦ ποδότης καὶ τοῦ ἱταλικοῦ pedot(t)a θὰ μὲ ἀπασχολήσουν πιὸ κάτω, στὸν οἰκεῖο χῶρο¹¹. Αὐτὴ τὴ στιγμή περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω ὅτι ἔγινε παλιότερα προσπάθεια νὰ σχετιστῇ τὸ ποδότης (καὶ ποδότης) (στὴ σημασία: ναύκληρος, κλπ.) μὲ τὸ ἀποδότης, πού μὲ τὸν τύπο αὐτὸ ἦ καὶ μὲ ἄλλους ἐλαφρὰ διαφορετικούς ἀπαντᾷ σὲ ὀρισμένα νεοελληνικά ἰδιώματα καὶ σημαίνει τὸ βοηθὸ τοῦ χτίστη, τὸ βοηθὸ (γενικότερα) ἦ καὶ τὸ μεσίτη¹². Πράγματι ὁ Ι. Βογιατζίδης διατύπωσε τὴν ἄποψη¹³, πού καὶ ἄλλοι τὴ δέχτηκαν μεταγενέστερα¹⁴, ὅτι τὸ ἀποδότης (=πηλοφόρος, βοηθός, μεσίτης, κλπ.) καὶ τὸ ποδότης (=ναύκληρος, πιλότος) πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὸ ἀποδίδω, καὶ μάλιστα στὴ σημασία τοῦ: δίνω πίσω, ἐπιστρέφω. Ὑποστήριξε δηλ. τὰ ἀκόλουθα ὁ Βογιατζίδης: ὅτι καὶ ὁ πηλοφόρος, ὁ βοηθὸς δηλ. τοῦ χτίστη, παραλαμβάνει «παρὰ τοῦ κατεργαζομένου τὸν πηλὸν ποσότητά τινα, μεταφέρει αὐτὴν εἰς τοὺς κτίστας καὶ ἀποδίδει ὅ,τι παρέλαθε» καὶ ὁ ποδότης τοῦ πλοίου «ἀφοῦ παραλάβῃ...παρὰ τοῦ ναυκλήρου τὸ πλοῖον...,τὸ ὀδηγεῖ διὰ μέσου ὄλων τῶν δυσχωριῶν...καὶ ἀποδίδει ὅ,τι ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον, εἰς τὸν λιμένα».

Οἱ ἀντιρρήσεις μου στὴν ἄποψη τοῦ Βογιατζίδη εἶναι οἱ ἀκόλουθες: Πρῶτα - πρῶτα ὁ μελετητὴς αὐτὸς ἐπιμένει στὴ σημασία τοῦ πηλοφόρου (γιὰ τὸ ἀποδότης) καὶ τοῦ ναυκλήρου, πλοηγοῦ (γιὰ τὸ ποδότης), πού ὅμως κάτι «μεταφέρουν», δὲν «ἀποδίδουν», ὅπως θὰ δοῦμε. Παράλληλα παραβλέπει ὁ Βογιατζίδης ἄλλη σημασία (σημασία γιὰ μένα πρωταρχικὴ) πού ἔχει ἡ λέξη ἀποδότης σὲ ἄλλα ἰδιώματα: τὴ σημασία τοῦ βοηθοῦ (γενικότερα), ἀκόμη καὶ τοῦ μεσίτη. Ὁ μελετητὴς

¹¹) Βλ. πιὸ κάτω, σ. 111.

¹²) Ἀναγράφει τίς σημασίες ὁ Παναγιωτάκης, ὁ. π., σ. 500, ἀντλώντας, καθὼς δηλώνει, ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

¹³) Ἀθηνᾶ 27, Λεξικογρ. Ἀρχεῖον, 1915, σ. 123 - 5.

¹⁴) Β. Φ[άβης], Μεγ. Ἑλλ. Ἑγκυκλοπ., τ. 5 σ. 129α, λ. ἀποδότης, Μένος Φιλήντας, Γλωσσολογία καὶ γλωσσολογία, 3, σ. 212, Στ. Ξανθοῦδίδης, ἔκδ. Ἑρωφίλης, σ. 163, Ν. Π. Ἀνδριώτης, Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, λ. ποδότης καὶ πιλότος καὶ Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, 5, σ. 367, σημ. 2. Ἀπὸ τὴ σιωπὴ γύρω στὸ πρᾶγμα μπορούμε νὰ εἰκάσουμε ὅτι δὲ δέχεται τὴν ἄποψη Βογιατζίδη τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἀφοῦ στὸ ἄρθρο ἀποδότης, μολονότι παραπέμπει στὴ σχετικὴ μελέτη τοῦ Βογιατζίδη, ὅμως δὲν καταγράφει τοὺς τύπους ποδότης καὶ ποδότης (=ναύκληρος, πιλότος), ἀσφαλῶς ἐπειδὴ δὲν τοὺς σχετίζει μὲ τὸ ἀποδότης, ὅπως ὁ Βογιατζίδης.

αὐτὸς βλέπει τὴ δυσκολία ποὺ προβάλλει γιὰ τὴν ἀποψή του ὁ τύπος ποδότας (= ναύκληρος) μὲ τὴν παρουσία τοῦ -τας στὴ λήγουσα τῆς λέξης, ἀλλὰ παρακάμπει τὴ δυσκολία ὑποστηρίζοντας ὅτι τὸ ἐλληνικὸ ἀποδότης (= ναύκληρος, κατὰ τὴ γνώμη του) ἔγινε ποδότας ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ συνώνυμου ἰταλικοῦ pedot(t)a. Ὅμως — πρέπει νὰ παρατηρήσω — ἀποδότης μὲ τὴ σημασία: ναύκληρος δὲν ὑπάρχει. Ἡ ὕπαρξή του εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὑπόθεση τοῦ Βογιατζίδη. Ἐξ ἄλλου εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι στὴ λήγουσα τοῦ ποδότας ἔχομε ἐπίδραση ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ συνώνυμο pedot(t)a κι' αὐτὸ θὰ φανῆ ἀπὸ ὅσα σχετικὰ θὰ ἀναπτύξω πιὸ κάτω.

3.—Τὸ ποδοότης συνδέεται μὲ τὸ πούς. — Οἱ σημασίες τῆς λέξης πούς. — Ἀντίστοιχες σημασιολογικὲς ἐξελίξεις στὶς λέξεις: πηδόν, πτερόν, πλάτη, ταρσός.

Ὅρισμένοι ἀπὸ ὅσους ἐσχέτισαν τὸ ποδοότης - ποδότας μὲ τὸ ἰταλικὸ pedot(t)a¹⁵ δὲν ἀποκλείουν ὅτι στὴν ἐλληνικὴ λέξη ὑπάρχει παρετυμολογικὴ ἐπίδραση ἀπὸ τὸ πόδι, δὲν προχωροῦν ὅμως σὲ περαιτέρω σκέψεις. Ὁ βοηθός μου Εὐδοξος Τσολάκης μὲ ἔκαμε νὰ προσέξω πλατύτερα τὶς σημασίες τῶν λέξεων πούς, πόδι καὶ νὰ ἐξετάσω μήπως τὸ μεσαιωνικὸ ποδότας - ποδοότης πρέπει νὰ συνδεθῆ ἀμεσότερα μὲ τὶς λέξεις αὐτές. Σχετικὴ ἔρευνα μὲ ὁδήγησε στὶς διαπιστώσεις καὶ τὰ συμπεράσματα ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν.

Ἡ λέξη πούς σημαίνει στὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο κάτω ἄκρα τοῦ ἰστίου ποὺ ἐξέχουν, καθὼς καὶ τὸ σκοινὶ ποὺ τὰ προσαρμόζει στὸ πλοῖο, τὴ σημερινὴ δηλ. σκότα (ἰταλ. scotta) τῶν γαυτικῶν μας: Ὅμηρ. κ 32:

αἰὶ γὰρ πόδα νηὸς ἐνώμων.

Ὁ Γρηγόριος Βερναδάκης στὸ Ἑρμηνευτικὸ Λεξικὸ του ἐρμηνεύει: «Τὸ καλῶδιον τὸ κατὰ τὸ κάτω ἄκρον τοῦ ἰστίου». Τὸ ἴδιο νόημα ἔχει ἡ λέξη πούς καὶ στὰ ἀκόλουθα δύο χωρία: Εὐριπ., Ἴφ. Ταύρ. 1133-5:

*ἀέρι δ' ἰστία παρ πρότονον κατὰ
προῶραν ὑπὲρ σιόλον ἐκπειάσουσι πό-*

1135 *δες νεὸς ὠκυπόμπου*

καὶ Ἀριστοφ., Ἴππ. 436:

Ἄθρει καὶ τοῦ ποδὸς παρίει.

¹⁵) G. Meyer, Neugriechische Studien, τ. 4, 1895, σ. 72.

Γιὰ τὴ σημασία τῆς λέξης πους μᾶς κάνει λόγο ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (Παρεκβ. 1534, 24 - 28) σημειώνοντας: «Πόδες δὲ τὰ κάτω δύο σχοινία, οἷς πρὸς πρόραν καὶ πρύμναν δεσμεῖται τὸ ἱστίον, καλοῦνται δὲ πόδες διὰ τὸ κάτω εἶναι... Οἱ δὲ παλαιοὶ φράζουσι καὶ οὕτω: πόδες πλοίου· σχοῖνοι κάτωθεν συνέχοντες τὴν ὀθόνην ἢ οἱ μεταγωγοὶ τοῦ κέρατος ἢ κατὰ ἄλλους, οἷς συνέχεται ἀπὸ πρόρας ἢ ἀπὸ πρύμνης ὁ ἱστός· ἢ τὰ ἐκατέρωθεν φασὶ προσδεδεμένα τοῖς ἀρμένοις σχοινία». Γιὰ τὸν Εὐστάθιο λοιπὸν πους εἶναι: 1) ἡ σκότα· 2) «οἱ μεταγωγοὶ τοῦ κέρατος», δηλ. τῆς κεραίας. Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἡ λέξη καὶ στοὺς νεώτερους τύπους της (πόδι, ποδάρι) μὲ σημασία: σκότα, μνημονεύεται καὶ ἀπὸ τοὺς λεξικογράφους Γεράσιμο Βλάχο (πόδι τοῦ καραβίου = *pes navis*, *piede della nave*, ποδεῶν) καὶ τὸ Σομαβέρα (ποδάρι τοῦ καραβιοῦ = *il pié della nave*). Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ στὸ λατινικὸ *pes* καὶ στὸ ἰταλικὸ *piede* ἔχομε τὴ σημασία τῆς σκότας. Ἡ σημασία αὕτῃ τῆς λέξης πους ἀπαντᾷ καὶ στὴ σύγχρονη ἐπίσημη ναυτικὴ ὀρολογία¹⁶.

Παράλληλα ἔχομε καὶ παράγωγες λέξεις ἀπὸ τὴ λέξη πους = σκότα. Ἔτσι στὰ μεταγενέστερα χρόνια ἀπαντᾷ τὸ ἐπίθετο ποδωτός, ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀκριβῶς γιὰ τὸ τεντωμένο, τὸ δεμένο ἱστίον μὲ τὴ βοήθεια τοῦ «ποδός», τῆς σκότας. Ὁ Λυκόφρων λ. χ. στὴν «Ἀλεξάνδρα» του (ἐκδ. Scheer), στίχ. 1014 - 5, εἶχε γράψει:

*τῇ μὲν Λίβυσσαν ψάμμον ἄξουσι πνοαὶ
1015 Θοῆσαι ποδωτοῖς ἐμφορούμεναι λίνοις.*

Ὁ Ἰωάννης Τζέτζης¹⁷ σχολιάζοντας τὸ χωρίο σημειώνει¹⁸: ποδωτοῖς λίνοις: τοῖς <πρὸς τὸν πόδα> τοῦ ἀρμένου ἐσχάτοις μέρει ἀπὸ μειαφορᾶς τῶν ποδήρεις ἐχόντων χιτῶνας· ποδωτοῖς σχοινίοις»¹⁹. Ὁ Κωνσταντῖνος πάλι ὁ Πορφυρογέννητος, Ἐκθ. βασιλ. τάξ., 674, 20 (Βόγγ.) ἀναφέρει «ποδιοδρομοὺς τῶν ἀρμένων», ποὺ κατὰ τὸν Κουκουλέ²⁰ εἶναι αὐτὰ τὰ «ποδωτὰ λίνια» ποὺ ἀνάφερα προηγουμένως. Παράλληλα βρίσκομε στὸν Εὐστάθιο, Παρεκβ. 1534, 26, τὸ ρῆμα ποδώω, ποδιώνω, ποὺ σημαίνει τεντώνω τὸ ἱστίον μὲ τὸν «πόδα». Ἀπαντοῦν ἀ-

¹⁶) Βλ. Δ. Δημητράκου, Μέγα λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

¹⁷) Γιὰ τὴν πατρότητα τῶν σχολίων βλ. πρόχειρα Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδη, Β', σ. 251.

¹⁸) Lycophronis Alexandra recensuit Eduardus Scheer, τόμ. Β', Βερολίνο 1908, σ. 315,7.

¹⁹) Πό. καὶ Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά, Α', σ. 298 σημ. 4.

²⁰) Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Ε', σ. 357.

κόμη, στή νεώτερη επίσημη ναυτική όρολογία οί λέξεις πόδωμα, τό, (= τό κάτω λώμα, ή κάτω ούγια τοῦ ιστίου, πού βρίσκεται ανάμεσα στους δύο «πόδες» του) και πόδωσις, ή (= τό τέντωμα τῶν «ποδῶν» τοῦ λυμένου ιστίου). Ὑπάρχει μάλιστα και ναυτικό προειδοποιητικό κέλευσμα: «εἰς πόδωσιν!», πού τό ἀκολουθεῖ τό ἐκτελεστικό κέλευσμα: «πόδου» (προστακτ. τοῦ ποδόω). Ἐς προσθέσω ἀκόμη και τά οὐσιαστικά ποδοδέτης (ό) και ποδόδεσμος (ό), πού δηλώνουν ἕναν κινίσκο πάνω στό κατάστρωμα τοῦ πλοίου ὅπου προσδένεται ὁ «πούς» τοῦ ιστίου²¹.

Μέ τό πούς = σκότα πιθανῶς συνδέεται και τό ρήμα ποδίζω, ἀφοῦ πρῶτα - πρῶτα σημαίνει: ἀπομακρύνω τήν πλώρη ἀπό τήν εὐθεῖα τοῦ ἀνέμου, πάω «χυτά» και ἔπειτα: καταφεύγω σέ ὑπήνεμο λιμάνι σέ ὦρα κακοκαιρίας. Μέ τήν ἴδια ἴσως σημασία τοῦ πούς πρέπει νά συνδεθῆ και τό ποδιάζειν τοῦ Ἡσυχίου, ἀφοῦ σημαίνει: «ἐπί τό αὐτό ἀναστρέφειν και ὑποστρέφειν».

Ἡ λέξη ὁμως πούς σημαίνει στήν ἀρχαία γλώσσα και τό κουπί και τό τιμόνι²²: Πίνδ. Νεμ. 6, 55:

ἰὸ δὲ πάρο ποδὶ ναὸς ἐλισ-
σόμενον ἀεὶ κυμάτων
λέγεται παντὶ μάλιστα δονεῖν
θυμόν.

Στό χωρίο τοῦτο ἡ λέξη πούς πρέπει νά σημαίνει τό τιμόνι ἢ ἔστω τό κουπί πού χρησιμοποιεῖται ὡς τιμόνι²³. Ὁ ποιητής μάς λέει ὅτι τό κύμα συγκινεῖ τό τιμόνι τοῦ καρδιοῦ, δηλ. τόν ἴδιο τόν καπετάνιο, τόν πιλότο (μεταφορικά). Ἐδῶ φυσικά μόνο μεταφορικά μέ τή λέξη πούς = τιμόνι ὑποδηλώνεται ὁ κυβερνήτης²⁴.

²¹) Βλ. Δ. Δημητράκου, Μέγα λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

²²) Πρέπει νά ἔχωμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ἕως τό δωδέκατο αἰῶνα τό κουπί ἐπαιξε τό ρόλο τιμονιοῦ και ὅτι ἀκόμη και σήμερα ὑπάρχουν βάρκες πού κινῶνται μέ ἕνα κουπί ἀπό τήν πρύμη.

²³) Δέν πρέπει νά μάς κἀνη ἐντύπωση πού ἡ ἴδια λέξη δηλώνει και τό κουπί και τό τιμόνι. Ἐκτός πού, ὅπως εἶπα, παλιότερα ἕνα κουπί, ἀργότερα δύο, χρησιμοποιῶνταν γιά τιμόνι, και γενικότερα στους ναυτικούς ὅρους συχνά ἀποδίδονται διάφορες σημασίες. Ἡ λέξη πρότονα (τά) λ. χ. ἔχει στά μεσαιωνικά χρόνια διάφορες σημασίες· βλ. Φ. Κοουκούλε, Βυζαντινῶν βίος και πολιτισμός, Ε', σ. 357. — Ὁ Aimé Puech, ἐκδότης τοῦ Πινδάρου στή σειρά τῶν ἐκδόσεων Budé, τ. 3, Παρίσι 1923, σ. 82, σημειώνει ὅτι κατά τό σχολιαστή ἡ λέξη πούς σημαίνει τό πηδάλιο· σύμφωνα μέ τή γνώμη ἄλλων σημαίνει ἢ τό ξύλο πού πηγαίνει ἀπό τήν πρύμη στήν πλώρη ἑνός πλοίου και πού πάνω του στηρίζεται ὅλο τό σκαρί ἢ τή σκότα.

²⁴) Ἀνάλογη μεταφορική χρήση, ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω, γίνεται στή λέξη

Ἡ σημασία αὐτή: κουπί, τιμόνι, ἀπαντᾶ καὶ στὰ μεταγενέστερα καὶ στὰ μεσαιωνικά χρόνια, καθὼς μᾶς πείθουν οἱ ἀκόλουθες μαρτυρίες. Ὁ Ἡσύχιος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ποδήρης ναῦς εἶναι «ἢ τοῖς ποσὶν ἐρεσσομένη, ταῖς κώπαις, ἦτοι πολύπους». Τῆς σημασίας αὐτῆς τῆς βρίσκομε καὶ στὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης (Παρεκβ. 1515, 29: «ποδήρης ναῦς κατὰ ἰδέαν δριμύτητος ἢ ἐρεσσομένη ποσὶν ὃ ἐστὶ κώπαις»), ποὺ σημειώνει ἐπίσης (Παρεκβ. 1515, 28) ὅτι «πόδες νηὸς λέγονται οὐ μόνον οἱ τῆς τάσει τοῦ ἱστίου συντελοῦντές τι..., ἀλλὰ καὶ αἱ κώπαι». Χαρακτηριστικὸ καὶ διδακτικὸ συνάμα εἶναι ὅτι καὶ σήμερα τὰ ὀρθὰ ξύλα ὅπου προσαρμόζονται τὰ πηδάλια λέγονται ποδόστιαμα²⁵. Τὸ ἴδιο πράγμα ἕως τελευταῖα στὴν Οἶνὸν τοῦ Πόντου λεγόταν ἐπίσης ποδόστιαμον (τό). Κατὰ τὴν διαπίστωση μάλιστα τοῦ Κουκουλέ²⁶ τὰ ποδόστιαμα τοῦτα λέγονταν καὶ στὰ μεσαιωνικά χρόνια σταμίρες (αἱ). Ποδόστιαμο λοιπὸν ἢ ποδόστημα δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου στέκουν οἱ «πόδες», τὰ τιμόνια, πού, ὡς εἶπα καὶ προηγουμένως, ἕως τὸ δωδέκατο αἰῶνα ἄλλο δὲν ἦταν παρὰ κουπιά. Πρέπει μάλιστα νὰ σημειώσω ὅτι ἕως τὸν αἰῶνα αὐτὸν τὸ ἔργο τοῦ πηδαλίου τὸ ἔκαναν στὰ πλοῖα δύο κουπιά ἀπὸ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῆς πρύμης²⁷. Ἄς προσθέσω ὅτι στὴν ἀρχαία γλῶσσα πηδὸν (τὸ) ἐσήμαινε τὸ πλατὺ καὶ κάτω μέρος τοῦ κουπιού, τὸ πόδι, θὰ λέγαμε, τοῦ κουπιού²⁸ (τὸ πηδὸν ἄλλωστε πιθανῶς συνδέεται μὲ τὴν ρίζα πεδ- τοῦ πούς) καὶ κατόπιν ἐσήμανε ὀλόκληρο τὸ κουπί. Ὁ πληθυντικὸς πάλι πηδᾶ (τὰ) ἐδήλωσε τὸ τιμόνι, γιατί ἀκριβῶς δύο κουπιά χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τὰ παλαιὰ χρόνια γιὰ τιμόνι.

πλάτη, ὅταν δὲ δηλώνη μόνον τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιού καὶ τὸ κουπί, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρο τὸ πλοῖο (βλ. σ. 108) ἢ στὴ λέξη κώπη, ὅταν δηλώνη καὶ ὀλόκληρο τὸ πλοῖο ἢ καὶ πολλὰ σκάφη μαζί (βλ. σελ. 109 σημ. 39).

²⁵⁾ Ὡς ναυτικὸς ὅρος ἀπαντᾶ σήμερα καί: ποδόστημα (τό). Βλ. Δ. Δημητράκου, Μέγα λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

²⁶⁾ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά, Α', σ. 293.

²⁷⁾ Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, Ε', σ. 358, ὅπου συζητοῦνται ὅσα γράφει ὁ Κ. Ράδος, Τὸ ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου, σ. 61. Συγκεντρωμένες πληροφορίες γιὰ τὸ βυζαντινὸ ναυτικὸ βλ. στοῦ Κ. Α. Ἀλεξάνδρου, Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Ἀθήνα 1956, σ. 53 - 107. Γιὰ τοὺς τύπους τῶν πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν πλοίων στὰ βυζαντινὰ χρόνια βλ. Κ. Α. Ἀλεξάνδρου, ὁ. π., σ. 55 κ. ἐ., 60 κ. ἐ. Ἡ ἐφεύρεση τοῦ μοναδικοῦ πηδαλίου ἀποδίδεται στοὺς Ἀραβὲς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνα.

²⁸⁾ Ὅτι πούς - πόδι πολλῶν πραγμάτων εἶναι τὸ κάτω μέρος τους, τὸ στήριγμά τους δὲν ἀμφισβητεῖται. Καὶ προηγουμένως εἶδαμε ὅτι πόδες τῶν ἀρμένων = τὰ κάτω μέρη τῶν ἀρμένων· ἀλλὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα εἶναι χαρακτηριστικά: Ἰλιάδ. Β 824: ἔναιον ὑπαὶ πόδα νεῖαιον Ἰδης (πδ. τῆς λέξης: πρόποδες), Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 8, 8, 16: τῶν κλινῶν τοὺς πόδας, κλπ.

Ἐνάλογη σημασιολογική εξέλιξη ἔχομε καὶ στὴ λέξη *πιερόν* (τό), ποὺ στὴν ἀρχὴ ἐσήμαινε τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιοῦ²⁹ καὶ κατόπιν τὸ κουπί δλόκληρο³⁰. Ὅτι ἡ λέξη *πιερόν* ἐσήμανε: τιμόνι, ὅσο ξέρω, δὲν ἔχομε μαρτυρία, ὅμως τὸ πράγμα δὲν ἀποκλείεται, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ἡ συνώνυμη λέξη *πιέρουξ*, ποὺ χρησιμοποιήθηκε μεταφορικὰ γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸ κουπί³¹, ἐσήμανε καὶ τὸ τιμόνι³².

Παρόμοια εἶναι ἡ σημασιολογική εξέλιξη καὶ στὴ λέξη *πλάτη* (ή), ποὺ δῆλωσε πρῶτα τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιοῦ, κατόπιν δλόκληρο τὸ κουπί³³ μὲ κάποιο ἐπίθετο συνοδευτικὸ ὅπως *ἄλιος*, *ναυτίλος*, *θαλάσσιος*³⁴ καὶ τέλος, σὲ ποιητικὴ χρῆση, δλόκληρο τὸ πλοῖο³⁵.

Θὰ μπορούσα ἀκόμη νὰ ἀναφέρω τὴ λέξη *ταροῦς* (ό), ποὺ κι' αὐτὴ στὴν ἀρχὴ δῆλωσε τὴν πλάτη τοῦ κουπιοῦ³⁶, κατόπι τὸ κουπί δλόκληρο³⁷ ἢ καὶ σειρὰ κουπιῶν³⁸ (ὅπως ἐδήλωσε καὶ τὸ πλατὺ τοῦ ποδιοῦ,

²⁹) Ὅτι μὲ τὴ λέξη *πιερόν* δηλώθηκε τὸ πλατὺ μέρος πολλῶν πραγμάτων, ποὺ ἔμοιαζε μὲ φτερό, εἶναι γνωστὸ.

³⁰) Ἡσίοδ. Ἔργα, 628: *εὐκόσμως σιολίσας νηὸς πτερὰ ποντοπόροιο*. Θεωρῶ πιθανὸ ὅτι ἐδῶ *πιερόν* = *κουπί* καὶ ὄχι *πκννί*, *ιστίο*. Στὸν Εὐριπίδη, Ἐλένη 147: *ὄπη νεὸς στείλαιμ' ἂν οὔριον πτερόν*, τὸ *πιερόν* = *ιστίο*. Γιὰ τὴ μεταφορικὴ χρῆση τῆς λέξεως *πιερόν* στὸν Ὅμηρο βλ. πρὸ κάτω σελ. 109, σημ. 40. Ἀπκντζᾶ καὶ ρῆμα *πιερώω* - ῶ (λ. γ. Εὐριπ. Ἴφ. Τάυρ. 1346), ποὺ σημαίνει: δίνω στὸ σκάφος τὰ «φτερά» του (= τὰ κουπιὰ του), δίνω στὰ κουπιὰ τοῦ σκάφους ὀριζόντια θέση ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμα νὰ βυθιστοῦν στὴ θάλασσα. Τὸ ρῆμα χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν ἐπίσημη ναυτικὴ ὀρολογία (πδ. τὸ παράγγελμα: «*πιέρωσον!*» ὅπου ἡ παραπάνω σημασία τοῦ ρήματος).

³¹) Ἡμην *στολάρχης Ποντίων βελῶν ἐγὼ | ἐξηρέτοις πιέρουξιν ἠγ[γ]λαϊσμένος* *Epigrammata graeca*, 337, 2, ἐκδ. Kaibel).

³²) Σοφ. Ἀποσπ. 1083. Ὁ Ἡσύχιος σημειώνει: «*πιέρουγες εὐθυνητῆρες*; ἰὰ πηδάλια. ., δηλοῖ δὲ καὶ τῶν πηδαλίων τὰ πλατιά καὶ τὰ χεῖλη» (χεῖλη = ἄκρα). Ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται τὸ τιμόνι νὰ ὀνομάστηκε *πιέρουξ* ἀφοῦ προηγουμένως μὲ τὴ λέξη αὐτὴ εἶχε ὀνομαστῆ τὸ πλατὺ του μέρος.

³³) Ὁ Εὐστάθιος, Παρεκβ. 89, 32, σημειώνει: «αὐτὴ [ἡ κώπη] μέντοι ἔχει τὸ καὶ «*πλάτη*» λέγεσθαι: καὶ «*πλάτη*» δὲ διὰ τὸ ἐλαύνεσθαι κατὰ τὸ κάτω πλατὺ.

³⁴) Σοφ. Αἴ. 359: «*ὄς ἄλιαν ἔβας ἐλίσσων πλάταν' πδ. καὶ Εὐστάθιον, Παρεκβ. 1675, 51: «πλάτη γὰρ θαλασσία τὸ ἐρετμόν καὶ πλάτη χερσαία τὸ πτόον».*

³⁵) Σοφ. Φιλ. 220: *τίνας ποι' ἐς γῆν ναυτίλω πλάτη κατέσχετε*; Ὁλόκληρο τὸ πλοῖο τὸ δηλώνει καμιά φορὰ καὶ ἡ λέξη *κώπη* (βλ. πρὸ κάτω σελ. 109, σημ. 39).

³⁶) Ἡρόδ. 8, 12: *ἐτάρασσον τοὺς ταροῦς τῶν κωπέων*.

³⁷) Εὐρ. Ἴφ. Τάυρ. 1346: *ταροῦ κατήρει πίτυλον ἐπιερωμένον*.

³⁸) Θουκ. 7, 40: *ἐς τε τοὺς ταροῦς ὑποπίπτοντες τῶν πολεμίων νεῶν καὶ Πολύβ. 16, 3, 12: ὁ δεξιὸς ταροῦς τῆς νεῶς. Καὶ ὁ Εὐστάθιος, Παρεκβ. 1625, 13, σημειώνει: «*Ἄλιος δὲ Διονύσιος φησιν ὅτι ταρόοι καὶ ταροί, τάλαροι καὶ τὰ πλατύσματα τῶν κωπῶν...καὶ τάρρωμα ἢ κωπηλασία. Ταρρός γὰρ φασιν ὁ στοιχος τῶν κωπῶν, ἐπεὶ πτεροῖς εἰρίκασι».* Πδ. καὶ 850, 35 - 6: «*ταροῦς... ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ πτέρυγος ὀρνέων ἢ λέξις αὐτῆ κεῖται καὶ ἐπὶ μέρους τριήρων».**

τὴν πατούσα — ἢ τὴν παλάμη τοῦ χεριοῦ — καὶ κατόπιν ὀλόκληρο τὸ πόδι) ³⁹.

Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὴν ἐξῆς ὑπόθεση: ὅτι οἱ λέξεις *πιερόν*, *πιέρουξ*, *πὺς πῆραν* τῆ σημασία τοῦ κουπιοῦ ἀφοῦ προηγουμένως ἐδήλωσαν τὸ πλατὺ μέρος του μόνο καὶ ὄχι ἐπειδὴ τάχα τὸ κουπί εἶναι τὸ πόδι ποῦ μ' αὐτὸ μετακινεῖται τὸ σκάφος, ἢ τὸ φιερό ποῦ μ' αὐτὸ τρέχει. Ἡ μεταφορική αὐτὴ χρήση μπορεῖ νὰ δημιουργήθηκε στὴ σκέψη τῶν συγγραφέων προτοῦ πάρουν οἱ παραπάνω λέξεις τὶς σημασίες ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρουν, δὲ νομίζω ἕμως ὅτι ἡ χρήση αὐτὴ βοήθησε στὴ σηματολογικὴ ἐξέλιξη. Γιατὶ βέβαια ὅταν ὁ Ὅμηρος, λ 125 καὶ ψ, 272 γράφει:

οὐδ' εὐήρε' ἐρεϊμά, τὰ τε πιερά νησοὶ πέλονται,

δὲ δίνει στὴ λέξη *πιερά* τὴ σημασία: *κουπιά*, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ *κουπιά* (τὰ *ἐρεϊμά*) τὰ παρομοιάζει μὲ *φτερά* ⁴⁰. Ὅμοια εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἐξήρητοι *πιέρουγες* ⁴¹, ὅπου τὸ *πέρουγες* δὲ σημαίνει καθόλου *κουπί*, ἀφοῦ ἡ ἔννοια τοῦ κουπιοῦ βρίσκεται μέσα στὸ ἐξήρητοι (ἐξ + ἐρεϊμόν), ἀλλ' ἀπλῶς ὁ συγγραφέας τὰ *κουπιά* τὰ παρομοιάζει καὶ αὐτὸς μὲ *φτεροῦγες*.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμε ὅτι ἡ σημασία τοῦ κουπιοῦ στὴ λέξη *πιερόν* ἢ καὶ στὴ λέξη *πιέρουξ* προῆλθε μόνο ἀπὸ τὴ μεταφορική χρήση καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ὅτι *πιερόν* ἢ *πιέρουξ* ὀνομάστηκε πρῶτα τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιοῦ, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ ἴδιο δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύσει γιὰ τὴ λέξη *πὺς* στὴν ἐξέλιξή της πρὸς τὴ σημασία *κουπί*, ἀφοῦ ἡ λέξη αὐτὴ δὲν ἔδινε ἀφορμὴν σὲ μεταφορική, ποιητικὴν χρή-

³⁹) Ἀντίστροφη σηματολογικὴ πορεία διαπιστώνεται στὴ λέξη *κώπη*, ποῦ στὴν ἀρχὴ σήμαινε κάθε λαβὴ, τὸ χερουλί καὶ κατόπιν ὀλόκληρο τὸ κουπί. (Ὁ Εὐστάθιος, Παρεκδ. 89, 32, σημειώνει: «*κώπη* ἢ τοῦ ξίφους λαβὴ μέρος ὄνομα, ὅθεν καὶ ὅτε κώπην τις εἶπη τὴν ναυτικὴν, *κώπη* καὶ ἐκείνη κυρίως ἢ λαβὴ, ἀφ' ἧς καὶ τὸ ὄλον ὠνόμασται»), καμιά φορά (σὲ ποιητικὴν χρήσιν) καὶ *πλοῖο ὀλόκληρο* ἢ καὶ *στόλο ἀκόμη*.

⁴⁰) Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι ὅσα σημειώνει σχετικὰ μὲ τὴν ὀμηρικὴν χρήσιν τῆς λέξεως *πιερόν* ὁ Εὐστάθιος, Παρεκδ. 1676, 29: «*πιερά* δὲ νηὸς τὰς κώπας λέγει κρεῖττον ἢπερ ὁ Λυκόφρων τὰ ἱστία. Εἰ γὰρ καὶ τὰ χεῖρα αἴτια τῆ νηὶ καὶ τὰ ἱστία καθὰ καὶ αἱ κώπαι (πδ. Εὐσταθίου, Παρεκδ., 139, 33). ἀλλὰ τὸ σχῆμα τῶν πτερῶν μᾶλλον αἱ κώπαι σώζουσιν ἢπερ τὰ λαίφρα (πδ. Εὐσταθίου ἐπίσης, Παρεκδ. 1534, 61). Καὶ πως κατὰ τὰ σχιζόπτερα πέτεται ἢ ναῦς ταῖς κώπαις ὅσα καὶ πτεροῖς». Καθὼς συμπεραίνομε ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦτο, καὶ ὁ Εὐστάθιος στὴ χρησιμοποίησιν τῆς λέξεως *πιερόν* εἴτε στὴ σημασία: *κουπί*, εἴτε στὴ σημασία: *παννί*, *ἱστίο*, βλέπει τὸν Ὅμηρον ἢ τὸ Λυκόφρον νὰ κἀνη παρομοίωσιν. Καὶ γιὰ τὸν Εὐστάθιο δὲν πρόκειται γιὰ πραγματικὴν σημασίαν κουπιοῦ ἢ ἱστιοῦ στὴ λέξη *πιερόν*.

⁴¹) *Epigrammata graeca*, 337, 2, ἔκδ. Kaibel.

ση. Γιατί νομίζω διαφορετική τὴν περίπτωση τῆς λέξης *ναυσίποδες* = νησιῶτες, λέξης πού μᾶς τὴν διασώζουν μόνο οἱ λεξικογράφοι Ἡσύχιος καὶ Φώτιος⁴², καθὼς καὶ ὁ Εὐστάθιος, Παρεκβ. 1515, 23. Ὅποιος χρησιμοποίησε τὴ λέξη αὐτὴ θέλησε νὰ πῆ γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν νησιῶν ὅτι αὐτοὶ δὲν περπατοῦν μὲ τὰ πόδια τους, ἀλλὰ μὲ τὰ καράβια. Τὸ γεγονός μιᾶς τέτοιας χρησιμοποίησης τῆς λέξης ποῖς (ὡς δευτέρου συνθετικοῦ στὸ *ναυσίπους*) οὔτε ὑπονοοῦσε ὅτι ἡ λέξη πούς ἐσήμαινε τὸ κουπί, ἢ τὸ καράβι, οὔτε μποροῦσε νὰ βοηθήσει ὥστε ἡ λέξη πούς νὰ πάρη μεταγενέστερα μιὰ ἀπὸ τίς δυὸ αὐτὲς σημασίες. Κατὰ τὸν Εὐστάθιο μάλιστα ὅσοι εἶπαν *ναυσίποδες* τοὺς νησιῶτες ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, πού εἶχε πεῖ τὰ πλοῖα ἄλως ἔλπους (δ 707). Ὅτι ὅμως στὴν περίπτωση τοῦ *ναυσίποδες* δὲν ἔχομε μεταφορικὴ χρῆση σὰν αὐτὴ πού διαπιστώσαμε πιὸ πάνω ἐν σχέσει μὲ τὴ λέξη *πιερόν* εἶναι φανερό.

Ἀκριβῶς λοιπὸν ἐπειδὴ τὸ πούς δὲ χρησιμοποιήθηκε σὲ μεταφορικὴ ποιητικὴ χρῆση ἀνάλογη μ' ἐκείνην τοῦ *πιερόν* - *πιέρουξ*, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ δεχτοῦμε προκειμένου γιὰ τὴ λέξη πούς τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη: 1) πόδι τοῦ κουπιού, τὸ κάτω πλατὺ ἄκρο του· 2) κουπί (ἀφοῦ μάλιστα τὸ κάτω αὐτὸ ἄκρο δίνει καὶ τὴν ὄλη ὑπόσταση στὸ κουπί) καὶ 3) τιμόνι.

Ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα μποροῦμε, νομίζω, νὰ συμπεράνωμε ὅτι, ὅπως τὸ *πηδόν* ἐσήμανε τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιού, τὸ κουπί καὶ κατόπιν τὸ τιμόνι, ὅπως τὸ *πιερόν* ἐσήμανε τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιού καὶ κατόπιν τὸ κουπί ὀλόκληρο καὶ πιθανῶς καὶ τὸ τιμόνι, ὅπως τὸ *πιέρουξ* ἐδήλωσε, μεταφορικᾶ ἔστω, τὸ κουπί καὶ κατόπιν τὸ τιμόνι, ὅπως τὸ *πλάτη* ἐδήλωσε πρῶτα τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιού καὶ κατόπιν τὸ κουπί ὀλόκληρο, ὅπως ἀκόμη τὸ *ταρσός* (ὁ) ἐδήλωσε τὸ πλατὺ μέρος τοῦ κουπιού καὶ ὕστερα ὀλόκληρο τὸ κουπί, τὸ ἴδιο καὶ ἡ λέξη πούς, πού ἰδιαίτερα μᾶς ἐνδιαφέρει, πρέπει νὰ δήλωσε στὴν ἀρχὴ τὸ κάτω μέρος τοῦ κουπιού, καὶ ἔπειτα, ὅπως ξέρομε, ἐσήμανε τὸ κουπί ὀλόκληρο καὶ τελικᾶ καὶ τὸ τιμόνι.

Ἀλλὰ τὸ τιμόνι δὲ δηλώθηκε μόνο μὲ τίς λέξεις: *πηδά* (τά), *πηδάλιον* (τό), *πούς* (ὁ), *πιέρουξ* (ἡ), ἀκόμη καὶ *ἐφόλκιον* στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Στὰ μεταγενέστερα καὶ τὰ μεσαιωνικὰ χρόνια λέγεται καὶ *αὐχὴν* (ὁ) καὶ *αὐχένιον* (τὸ) καὶ *οἶαξ* (ὁ). Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Παρεκβ. 1533, 46 καὶ 48) σημειώνει: «Τὸ δὲ *πηδάλιον* ὅτι καὶ «*ἐφόλκιον*» λέγεται⁴³ δηλοῦσιν οἱ παλαιοί, τὸ αὐτὸ δὲ παρὰ τισι καὶ

⁴²) Στὸ λεξικὸ τοῦ Φωτίου ἐσφαλμένα, νομίζω, ἐκδίδεται: *ναύποδες* ἀντὶ *ναυσίποδες*.

⁴³) Τὸ *πηδάλιον* στὸν Ὅμηρο λέγεται ὄχι μόνο *πηδάλιον*, ἀλλὰ καὶ *ἐφόλ-*

«αὐχὴν» (ὁ)⁴⁴, ὡς δηλοῖ τὸ καθωμιλημένον «αὐχένιον». Ὁ Φώτιος πάλι στὸ λεξικό του παρέχει: «πηδάλια, οἶακες, αὐχένες». Ὁ Κουκουλῆς μάλιστα⁴⁵ παρατηρεῖ ὅτι «αὐχένες» ἦσαν πλατιά κουπιὰ τῆς πρύμης ποῦ τὰ χειριζόταν εἰδικὸς ναύτης, ὁ ἐπὶ τῶν αὐχένων⁴⁶.

Ἐφοῦ λοιπὸν σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναπτύχθηκαν παραπάνω ποῦς σημαίνει κουπί καὶ τελικὰ τιμόνι, πρέπει, ἀδίστακτα νομίζω, τὸ ποδότης - ποδότας = ναύκληρος, πιλότος, νὰ συνδεθῇ ἔτυμολογικὰ μὲ τὴ λέξη πούς, ποῦ δηλώνει τὸ τιμόνι, τὸ κατ' ἐξοχὴν δηλ. ὄργανο γιὰ νὰ κυβερνηθῇ ἓνα σκάφος. Φυσικὸ ἐπίσης ἦταν μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ναυτικῆς πυξίδας νὰ ὀνομαστῇ καὶ ὁ ἀρμόδιος γι' αὐτήν: ποδότης - ποδότας.

Ὁ σχηματισμὸς τῶρα τοῦ οὐσιαστικοῦ ποδότης (ὁ) (γιατὶ αὐτὸς ὁ τύπος πρέπει νὰ εἶναι ὁ παλιότερος) εἶναι ἀπόλυτα κανονικός. Σχηματίστηκε ἀπὸ τὸ ποῦς - πόδι, ὅπως ἀπὸ τὸ τόξον ὁ τοξότης, ἀπὸ τὸν ἵππον ὁ ἱππότης, τὸν δῆμον ὁ δημότης, τὴν πόλιν ὁ πολίτης, τὴν πόσιν ὁ πότης, τὴν λύσιν ὁ λύτης, τὴν δέσιν ὁ δέτης, κλπ. Ἐν ἑξ ἄλλου εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγωμε σὲ ἑλληνικὴ λέξη γιὰ νὰ ἔτυμολογήσωμε τὸ ἰταλικὸ *pedot(t)a*, ἢ λέξη αὐτὴ δὲ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἢ ὑποθετικὴ *πηδότης (ὁ), ποῦ δὲ μαρτυρεῖται πουθενά⁴⁷, ἀλλὰ ἢ λέξη ποδότης (ὁ)⁴⁸. Τῆς λέξης ποῦς - πόδι καὶ ἡ σημασία: σκότα καὶ ἡ

καιον. Τὴν πληροφορία ὅτι λέγεται καὶ ἐφόλιον μᾶς τὴν παρέχει ὁ Ἡσύχιος. Ἄλλα συνώνυμα σχετικὰ εἶναι: ἐφολκίς (Πολυδεύκης 1, 86) καὶ ὄλκειον (Πολυδεύκης 10, 134).

⁴⁴) Τὸ αὐχὴν τὸ ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης 1, 90 μὲ τὴ σημασία «οἶαξ». Ἀλλὰ καὶ τὸ οἶαξ (ὁ) καὶ τὸ οἶάκιον σημαίνουν ὄχι μόνον τὴ λαβὴ τοῦ τιμονιοῦ, τὸ σημερινὸ δοιᾶκι, ἀλλὰ καὶ τὸ τιμόνι.

⁴⁵) Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά, Α', σ. 301 - 2.

⁴⁶) Βλ. ἐπίσης Φ. Κουκουλῆς, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, Ε', σ. 358.

⁴⁷) Ὅσοι ὑπόθεσαν τὸ *πηδότης τὸ φαντάστηκαν σχηματισμένο κατὰ τὸ δεσμὰ (τὰ): δεσμώτης, τὸ θίασος (ὁ): θιασώτης, κλπ. Βλ. A. M a i d h o f, Neugriechische Rückwanderer aus den romanischen Sprachen unter Einfluss des Lateinischen [Texte und Forschungen zur byzantinisch - neugriechischen Philologie, ἀρ. 10], Ἀθήνα 1931, σ. 56, B. E. V i d o s, Storia delle parole marinesche italiane passate in francese, Φλωρεντία 1939, σ. 533 - 5, H. K a h a n e, Zur neugriechischen Seemannssprache anlässlich Vidos «Parole marinesche» (Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher, 15, 1938 - 9, σ. 99 καὶ 106 - 7 καὶ H. P e r n o t, Études de linguistique néohellénique, III, Παρίσι 1946, σ. 509. Βλ. ἐξ ἄλλου A. D a u z a t, Dictionnaire étymologique de la langue française, λ. pilote, ὅπου ἀμφισβητεῖται ὁ συσχετισμὸς τοῦ *piloto* μὲ τὸ ἑλληνικὸ πηδόν. Ἀντίθετα τὴν προέλευση ἀπὸ τὸ πηδόν, *πηδότης τὴ δέχεται ὁ Nicola Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana, λ. pilota.

⁴⁸) Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ θὰ δεχόμεστε ἐπίδραση τοῦ *pes - pedis, piede*, ποῦ σημαίνουν κι' αὐτὰ τὸν πόδα τοῦ ἰστίου, τὴ σκότα.

σημασία: κουπί, τιμόνι, είναι τόσο συγγενικές με τὸ νόημα τοῦ ναύκληρου, τοῦ πλοηγού, τοῦ πιλότου, τοῦ κυβερνήτη, πού δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ ἀντίρρηση γιὰ τὸ συσχετισμό. Γιατὶ στὰ παλιότερα χρόνια ὁ κυβερνήτης τοῦ σκάφους κυβερνοῦσε συνάμα καὶ μετὰ τὴ σκοπία καὶ μετὰ τὸ τιμόνι· ἀργότερα καὶ μετὰ τὴ μαγνητικὴ βελόνα⁴⁹.

Ἡ συχνότητα καὶ στὰ δημοτικὰ μεσαιωνικὰ κείμενα καὶ στὰ σημερινὰ ἰδιώματα τοῦ τύπου ποδότιας⁵⁰ (κοντὰ στὸ λιγότερο συνηθισμένο τύπο ποδότης) μᾶς κάνει νὰ θεωρήσωμε πιθανὴ τὴ γνώμη πού ἔχει ἤδη ὑποστηρικτῆ⁵¹ ὅτι τὸ ποδότης (ἄσχετα μετὰ τὸ ἀπὸ ποῦ προέρχεται) ἔγινε ποδότιας ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ ἰταλικοῦ συνωνύμου *pedot(t)a*.

4.—Σημασιολογικὰ τοῦ ἀποδότης καὶ τοῦ ἀποδίδω.

Ὡς πρὸς τὸ ἀποδότης μετὰ τὴ σημασία: βοηθός, πού πρέπει καὶ αὐτὸ τώρα νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, θὰ μπορούσαν, νομίζω, νὰ ὑποστηρικτοῦν τὰ ἀκόλουθα: Πρῶτα - πρῶτα ὁ ἀποδότης (= πηλοφόρος) δὲν «ἀποδίδει», ὅπως ὑποστήριξε ὁ Βογιατζίδης (Ἐθνηγ. 27, Λεξικογρ. Ἄρχεϊον, σ. 123 - 5), ἀλλὰ μεταφέρει καὶ παραδίδει. Θὰ ἀπέδιδε, ἂν ἐπέστρεφε κάτι στὸ πρόσωπο πού τοῦ τὸ εἶχε παραδώσει. Ἀκόμη καὶ ὁ ποδότιας (= ναύκληρος, πιλότος) δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι «πάρελαβε» τὸ πλοῖο καὶ τὸ «ἀποδίδει», ἀλλὰ ὅτι τὸ κυβερνᾷ, τὸ κατευθύνει, τὸ προσορμίζει στὸ λιμάνι. Ἄν προσέξωμε ἐξ ἄλλου τὴ σημασία: βοηθός τοῦ ἀποδότης, πρέπει νὰ συνδέσωμε τὴ λέξη αὐτὴ μετὰ τὴ σημασία τοῦ ἀποδίδω: παρέχω κάτι (ἢ καὶ κάποια ὑπηρεσία), παράγω κάτι (ἀκόμη καὶ ἐργασία) πού εἶναι σὰν ἀποτέλεσμα μιᾶς προηγούμενης προσφορᾶς πού μοῦ ἔγινε. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσωμε τὰ σχετικὰ μετὰ τὸ ἀποδίδω στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὸ ἀποδίνω στὴ νέα ἑλληνικὴ.

Τὸ ἀποδίδω στὴν ἀρχαία γλῶσσα σημαίνει μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ:

⁴⁹) Ἄς προσθέσω ὅτι ἀπὸ τὴ λέξη οἰάκιον (τὸ) = τιμόνι ὁ κυβερνήτης ὀνομάστηκε καὶ οἰακιστής.

⁵⁰) Ὁ τύπος ποδότιας ἀπαντᾷ στὸν Πουλολόγο, ἔκδ. Wagner, Carmina, σ. 528, στὴν Γαδάρου, λύκου καὶ ἀλουπούς διήγησιν ὠραίαν, ἔκδ. Wagner, Carmina, σ. 144 καὶ στοῦ Σταυρινοῦ Βηστιάρη, Ἀνδραγαθίες τοῦ Μιχαήλ βοεβόδα, ἔκδ. Legrand, Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire, Παρίσι 1877, σ. 278. Ὁ τύπος ποδότιας μνημονεύεται καὶ στὸ Λεξικὸ τοῦ Σομαδέρα. Γιὰ τὴ διάδοση τῶν τύπων ποδότιας καὶ ποδότης στὰ σημερινὰ ἰδιώματα βλ. H. Kahane, Zur neugriechischen Semantissprache (Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher 15, 1938 - 9, σ. 107), ἀπὸ ὅπου διαπιστώνεται ὅτι στὰ σημερινὰ ἰδιώματα κοινότερος εἶναι ὁ τύπος ποδότιας.

⁵¹) I. Βογιατζίδης (Ἐθνηγ. 27, Λεξικογρ. Ἄρχ., σ. 125).

ἀνταποδίδω, παράγω (προκειμένου για τή γῆ) (Ἡρόδ. 1, 193 : τὸν δὲ Δῆμητρος καρπὸν ᾧδε ἀγαθὴ [ἢ Βαβυλωνίη χώρα] ἐκφέρειν ἐστί, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδίδοι Μένανδρ. Γεωργός, 4 : ἀπέδωχ' ὄσας ἂν κατέβαλε [ἐγγ. κριθάς]). Στὴ νέα ἑλληνικὴ, καθὼς διδασκόμαστε ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν (λ. ἀποδίνω), τὸ ρῆμα χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἴδια χρῆση στὴν Αἰτωλία : δούλιπα, δούλιπα σήμιρα· δὲ μ' ἀπαδίν' ἢ δ'λειά. Ἀλλὰ καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ λέμε : τὸ χωράφι ἀποδίδει, ἢ δουλειά του αὐτουνοῦ ἀποδίδει. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἀποδίδω - ἀποδίνω (= παράγω) χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία, ποὺ κι' αὐτὴ εἶναι παραγωγικὴ, ἔτσι μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ μὲ ὑποκείμενο τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐργάζεται, ποὺ παράγει ἐργασία ὀρισμένης τουλάχιστο ὑφῆς (πηλοφόρος, βοηθός, μεσίτης) σὰν ἀποτέλεσμα μιᾶς προσπάθειας ἢ μιᾶς ἀμοιβῆς.

Ἀξίζει, νομίζω, νὰ σημειώσω ὅτι τὴ σημασία : παράγω τὴν πῆρε καὶ τὸ ρῆμα προδίδω. Ἀντλῶ τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Παναγιωτάκη (σ. 493), ποὺ διαπιστώνει τὸ γεγονὸς καὶ παραπέμπει σὲ κυπριακὰ κείμενα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα.

Εἶπα προηγουμένως ὅτι τὸ συσχετισμὸ τοῦ ποδότας (= πιλότος) μὲ τὸ ἀποδότης, ποὺ πρότεινε ὁ Βογιατζίδης, τὸν δέχτηκαν μερικοὶ ἐρευνητές⁵². Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι δὲν τὸν υἱοθέτησε ἡ σύνταξη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἀφοῦ στὸ ἄρθρο : ἀποδότης δὲν ἀναγράφει τύπους ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ ποδότας - ποδότης (= ναύκληρος, πιλότος), οὔτε καὶ παρέχει στὸ ἀποδότης (ἀνάμεσα στὶς ἄλλες) καὶ τὴ σημασία τοῦ πιλότου. Τὸ συσχετισμὸ τοῦ ποδότας μὲ τὸ ἀποδότης σωστὰ δὲν τὸν δέχτηκε οὔτε ὁ Παναγιωτάκης⁵³, ποὺ ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ καταλάβῃ τὴ σηματολογικὴ προέλευση τοῦ θρακικοῦ ἀποδότης. Ἡ λέξη ἐκεῖ σημαίνει ἐργαλεῖο ποὺ μ' αὐτὸ παίρνει ὁ γεωργὸς τὰ δέματα τοῦ χόρτου ἢ τῶν σιτηρῶν καὶ τὰ φορτώνει στὴν ἄμαξα ἢ τὰ ἀποθέτει στὴ θημωνιά. Εἶναι, νομίζω, βέβαιο ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχομε τὴν ἔγνοια τοῦ : ἀποδίδω τὰ στάχυα στὸν προορισμὸ τους, στὴ θέση τους, ὅπως νόμισε ὁ Παναγιωτάκης⁵⁴, ἀλλὰ ἀπλῶς τὴν ἔγνοια τοῦ βοηθοῦ μὲ κάποια προσωποποίηση, γιὰ τὸ ἐργαλεῖο αὐτὸ παίζει ρόλο βοηθοῦ γιὰ τὸ γεωργό⁵⁵.

⁵²) Βλ. πρὸ πάνω σ. 103.

⁵³) ὁ. π., σ. 500.

⁵⁴) ὁ. π., σ. 501.

⁵⁵) Ἀνάλογη εἶναι ἡ μεταφορὰ καὶ στὸ ποδότας (στὴ σημασία : πιλότος, ὁδηγός) ποὺ ἐσήμανε στὴν Κεφαλληνία ἐργαλεῖο ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ὑποδηματοποιὸς γιὰ ὀρισμένη ἐργασία του (τὸ κόψιμο τῆς σόλας) (βλ. Η Kahane, ὁ. π., σ. 106 καὶ Παναγιωτάκη, ὁ. π., σ. 500). Ὁμοία προσωποποίηση ἔχομε καὶ στὴ χρησιμοποίηση

Κατὰ τὴ γνώμη μου πρέπει νὰ θεωρήσωμε βέβαιον ὅτι ὁ Βογιατζίδης παρὰσύρθηκε πρὸς τὸ συσχετισμὸ τοῦ ποδότης (τάχα: ἀποδότης) = ναύκληρος, πιλότος, ὁδηγός, μὲ τὸ ἀποδότης (= πηλοφόρος) ἀκριδῶς ἐπειδὴ δὲν ἤξερε (δὲν τὸ μνημονεύει ἄλλωστε) ὅτι ἀπαδοίτ'ς (θγλ. ἀπαδοίτρα) καλεῖται στὴν Αἰτωλία (ὑπογραμμίζω τὸν τόπον) ὁ ὁδηγός, ὁ μεσίτης, ὁ βοηθός. Τὴν πληροφορία αὐτὴ τὴν ἀναφέρει ὁ Παναγιωτάκης (σ. 500, σημ. 45) ἀντλώντας ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀρ. 341 χειρόγραφο συλλογῆς γλωσσικοῦ ὕλικου (σ. 88 - 9), ποῦ ἀπόκειται στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἐλληνικῆς, χειρόγραφο ποῦ ἀποχτήθηκε μετὰ τὴ συγγραφή τῆς μελέτης τοῦ Βογιατζίδα (μετὰ δηλ. τὸ 1915)⁵⁶.

Εἰδικῶς γιὰ τὶς σημασίαις τοῦ ἀπαδοίτ'ς (= ἀποδότης) στὴν Αἰτωλία νομίζω ὅτι ἔχει δίκιον ὁ Παναγιωτάκης (σ. 502), ποῦ βλέπει στὸ ἀπαδοίτ'ς «σύμπτωσιν», καλύτερα θὰ ἔλεγα: συμφυρμὸ τῶν σημασιῶν τοῦ ἀποδότης καὶ τοῦ ποδότης στὸν τύπον ποῦ ἀπαντᾷ στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Γιατὶ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸ ποδότης = ὁδηγός παρετυμολογικὰ εἰπώθηκε ἀποδότης καὶ ὕστερα μὲ ἀφομοίωση τῆς πρώτης συλλαβῆς πρὸς τὴ δεύτερη τὸ ἀποδότης ἔγινε ἀπαδοίτης καὶ συγκέντρωσε στὸ νόημά του καὶ τὴ σημασίαν τοῦ πιλότου, ὁδηγοῦ καὶ τὴ σημασίαν τοῦ βοηθοῦ, μεσίτη.

Ἐνα τέτοιο φαινόμενο σημασιολογικοῦ καὶ τυπολογικοῦ συμφυρμοῦ δὲν εἶναι ἀσυνήθιστον. Ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀναφέρει περιορίζομαι σὲ ἕνα: Στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια ἔχομε ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὰ σταμινάρια καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ σιημονάρια. Σταμινάριον εἶναι τὸ ξύλον ποῦ στέκει (ἴσταμαι)· σιημονάριον πάλι εἶναι τὸ στημόνι καὶ γενικότερα τὸ ὕψισμα· σιημονάρια μάλιστα λέγονταν τὰ σκνίδια ποῦ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐξωτερικὴν ἐπένδυση τοῦ πλοίου. Ἀργότερα, ἤδη ὅμως πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Εὐσταθίου, οἱ λέξεις σταμινάριον καὶ σιημονάριον ἔπαθον συμφυρμὸ φωνητικὸ καὶ σημασιολογικὸ καὶ τὸ καθένα τους ἐδήλωνε ὅ,τι καὶ τὸ ἄλλο⁵⁷.

Στὸ ἄρθρον ἀποδότης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ δὲ μνημονεύονται οὔτε

τῶν λέξεων: βροσκός γιὰ τὴ δήλωση τοῦ σκοινιοῦ ποῦ δένονται τὰ ζῶα (βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀθηνᾶ 29, 1917, σ. 189) καὶ ἐργάτης γιὰ τὴ δήλωση τοῦ βαρούλικου ποῦ χρησιμοποιεῖται στὰ πλοῖα.

⁵⁶) Καθὼς μὲ πληροφορεῖ ὁ φίλος συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ κ. Σταυρὸς Μάνεσης, τὸ χειρόγραφο 341 τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἶναι συλλογὴ ποῦ καταρτίστηκε στὴν Αἰτωλία μὲ ἐντολὴ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἀπὸ τὸ μακαρίτη Δημήτριον Λουκόπουλον τὸ 1921.

⁵⁷) Βλ. Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά, Α', σ. 292 - 3 καὶ πβ. τοῦ Ἰδίου, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ γραμματικά, σ. 123 - 4.

οἱ τύποι ἀπαδοίς (ὁ) = ἀποδότης), ἀπαδότρα (ἡ), οὔτε οἱ αἰτωλικές σημασίες τῆς λέξης, γιατί, φαίνεται, τὸ αἰτωλικό: ἀπαδοίς ἐσφαλμένα ἢ σύνταξη τοῦ Λεξικοῦ δὲν τὸ θεώρησε ὅτι συγγενεῦει μὲ τὸ ἀποδότης, ἀλλὰ μὲ τὸ ποδότης. Ἡ παράλειψη τῆς σύνταξης τοῦ Λεξικοῦ μᾶς κάνει ἐντύπωση, γιατί δὲν εἶναι ἄγνωστη στὸ Λεξικό ἡ σημασία τοῦ ἀποδίνω = παράγω (ποῦ κι' αὐτὴ τὴν ξέρομε κατὰ τὸ ἴδιο τὸ Λεξικό ἀπὸ τὴν Αἰτωλία μὲ τὸν τύπο ἀπαδίνω. Ἡ μαρτυρία μάλιστα στὸν ἴδιο τόπο καὶ τοῦ ἀποδίνω (στὸν τύπο ἀπαδίνω) = παράγω (προκειμένου γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία) καὶ τοῦ ἀποδότης (στὸν τύπο ἀπαδοίς) = βοηθός, εἶναι ἐπιχείρημα σημαντικὸ κατὰ τὴ γνώμη μου ὑπὲρ τοῦ συσχετισμοῦ τοῦ ἀποδότης = βοηθός πρὸς τὸ ἀποδίνω = παράγω (ἀφοῦ καὶ τὰ δύο χρησιμοποιοῦνται στὴν ἴδια περιοχὴ, τὴν Αἰτωλία).

Καὶ γιὰ νὰ ξαναγυρίσωμε στὴ σημασία τοῦ ἀποδότης = πηλοφόρος, βοηθός, μεσίτης, δὲν πρέπει, νομίζω, νὰ μᾶς ξενίση ἢ εἰδικὴ καὶ περιορισμένη χρῆση τοῦ ἀποδότης μόνον στὴν ἔννοια τοῦ βοηθοῦ (κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ). Εἶναι ἡ μόνη οὐσιαστικοποιημένη χρῆση ποὺ ἀπόχτησε ἡ λέξη καὶ γι' αὐτὸ εἶχε κάθε δυνατότητα νὰ διατηρηθῆ, ὅπως καὶ διατηρήθηκε, σὲ ὀρισμένα ἰδιώματα. Ξέρομε ἄλλωστε ὅτι οἱ λέξεις ποὺ στίς διάφορες γλώσσες δήλωσαν τοὺς βοηθούς, τοὺς ὑπηρέτες, κλπ., ἔχουν ποικίλη ἐννοιολογικὴ προέλευση· καὶ μάλιστα πάντα μὲ εἰδίκευση τῆς σημασίας. Ἄς θυμηθοῦμε μόνον τὰ ἀρχαῖα οὐσιαστικά: ἀκόλουθος, διάκονος, θεράπων, οἰκέτης (= ὁ ἄνθρωπος τοῦ οἴκου, domesticus).

Ξεκίνησα ἀπὸ μιὰ πρόταση νὰ διορθωθῆ ἓνα χωρίο τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Συζήτησα τὴ σημασία τῆς λέξης ποὺ προτάθηκε νὰ ἀντικατασταθῆ (προδότης) καὶ διαπίστωσα ὅτι βρίσκεται ἀπόλυτα στὴ θέση της. Ἐξέτασα ἐπίσης καὶ ὅσα σχετίζονται μὲ τὴ λέξη ποὺ θὰ τὴν ἀντικαθιστοῦσε (ποδότης) καὶ ἦρθα στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λέξη αὐτὴ δὲν ταιριάζει καθόλου στὸ χωρίο τοῦ κρητικοῦ ποιήματος. Τῆς τελευταίας αὐτῆς λέξης ἀμφισβήτησα τὴν προέλευση ἀπὸ τὸ ἀποδότης καὶ δέχτηκα ὅτι σχετίζεται μὲ τὰ ποὺς - πόδι (στὴ χρῆση τους ὡς ναυτικῶν ὄρων). Μοῦ δόθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ διερευνήσω τὴ διαμόρφωση τῶν σημασιῶν τῆς λέξης ἀποδότης. Ξαναγυρίζοντας τώρα στὴ λέξη προδότης τοῦ Ἑρωτοκρίτου, ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ὅλη ἔρευνα ποὺ ἔγινε, ἐπαναλαμβάνω ἐκεῖνο ποὺ δείχτηκε στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης αὐτῆς, ὅτι ἡ παρουσία τῆς λέξης προδότης εἶναι ἀπόλυτα δι-

καιολογημένη στο χωρίο του κρητικού ποιήματος, που δεν έχει ανάγκη από καμιά διόρθωση.

Κλείνοντας τη μελέτη τούτη ἄς προσθέσω ὅτι τὸ βασικὸ σφάλμα τοῦ Παναγιωτάκη ὑπῆρξε ὅτι δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψη του τὴν ἀνάγκη τοῦ διαχωρισμοῦ ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ κάνη ὁ ἐρευνητὴς κατὰ τὴ γλωσσική του ἔρευνα μεταξὺ τῶν καθ'αυτὸ σημασιῶν ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχη μιὰ λέξη (ὅπως ἔδω ἢ λέξη *ποδότης* = πιλότος καὶ γενικότερα ὁδηγός) καὶ μιᾶς σημασίας ἐντελῶς ἐξαρτημένης ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα· μιᾶς σημασίας, θὰ ἔλεγα, ποὺ ὀφείλεται σὲ κάποια ἐμπνευση, σὲ κάποιον αὐτοσχεδιασμὸ τῆς στιγμῆς, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ χωρίου τοῦ ποιήματος τοῦ Βηστιάρη ποὺ παρέσυρε τὸν Παναγιωτάκη καὶ ὅπου ἡ λέξη *ποδότας* μόνο μέσα στὸ ὅλο πνεῦμα τῆς φράσης μποροῦσε νὰ σημαίνει ἀπεσταλμένος. Ὡς πρὸς τὸ χωρίο πάλι τοῦ Ἐρωτοκρίτου ποὺ θέλησε νὰ διορθώσῃ ἔσφαλε ὁ μελετητὴς αὐτὸς ὄχι μόνο γιατί δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψη του τὶς διάφορες σημασιολογικὲς ἀποχρώσεις τῆς λέξης *προδότης*, καθὼς καὶ τὶς διάφορες σημασίες τοῦ ρήματος *προδίδω*, ἀλλὰ καὶ γιατί δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ βαθύτερα κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες τῶν προσώπων γιὰ τὰ ὁποῖα πρόκειται χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη *προδότης*.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ ὅτι ὁ Βογιατζίδης δὲν εἶχε ὑπ' ὄψη του σὲ ἄλλοι τοὺς τὴν ἔκταση τὶς σημασίες καὶ τὴ χρήση τοῦ *ἀποδότης*, καθὼς καὶ τὸ ὅτι δὲ σύνδεσε τὸ πρᾶγμα μὲ τὶς σημασίες ποὺ εἶχε ἡ λέξη πού; ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ διατυπώσῃ μὲ ἀκρίβεια τὴ σημασία τοῦ *ἀποδότης* καὶ τὴ σημασιολογικὴ του ἀρχὴ καὶ δὲν τοῦ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιτύχῃ στὴν προσπάθειά του νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴ λέξη *ποδότης* - *ποδότας*.

Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ